

4. Müəssisələrin iqtisadi təhlükəsizliyi

Müəssisədə təhlükəsizlik xidmətinin təşkil olunmasında məqsəd müəssisələri müxtəlif subyektlər tərəfindən törədilən kriminal rəqabətdən qorumaqdır.

Bunu zəruri edən səbəblər vardır. Belə ki, hüquq - mühafizə orqanları vətəndaşların, cəmiyyətin və dövlətin təhlükəsizliyini təmin etməyi öz üzərinə götürməlidir.

Bu orqanlar qanunu pozanlara və cinayətkarlara xəbərdarlıq etməlidir.

Lakin qanunların pozulması hallan olur və bunlardan iqtisadi subyektlər zərər çəkirlər.

Bunların arasında işgüzar etika qaydalarını pozanlar meydana çıxır.

Sonuncuların qayda pozmaları daha ciddi xarakter daşıyır.

Müəssisə öz imicini qoruyub saxlamaq üçün öz işçiləri tərəfindən edilən fırılداqları öz gücü ilə aradan qaldırmaqda maraqlıdır. Buna görə də qanun pozuntularının aradan qaldırılması səlahiyyətləri və vəzifələri dövlət hüquq - mühafizə orqanları ilə müəssisə arasında bölünür.

Müəssisənin rəhbəri təhlükəsizlik xidmətinin xarakterini müəyyən edərkən fəaliyyət sferasının xüsusiyyətini və müəssisənin fəaliyyət miqyasını, müdafiə olunan obyektin vəziyyətini, onun maddi-texniki və maliyyə imkanlarını nəzərə almalıdır.

Bəzi hallarda müəssisənin təhlükəsizlik xidmətini yaratmağa ehtiyac duyulur.

Müəssisəni kriminal rəqabətdən texniki vasitələrlə müdafiə etmək üçün ondan istifadə edilir. Bu zaman müəssisənin işçi heyəti müvafiq əlavə vəzifələr yerinə yetirməli olurlar.

Təhlükəsizliyin təmin olunması müxtəlif qaydada həyata keçirilir. Müəssisələrin axtarış, mühafizə sahəsində, texniki vəsaitin təmiri və quraşdırılması işlərini xidmət etmək üçün hüquq - mühafizə orqanlarına, ixtisaslaşdırılmış xüsusi təşkilatlara müraciət etməyə haqqı vardır. Bəzi hallarda xidmət binasının təchiz edilməsi və yanğın əleyhinə siqnalizasiyanın qoyulması ilə məhdudlaşa bilər.

Qiyətli materialların daşınması, rəhbərin şəxsi təhlükəsizliyinin təmin edilməsində mühafizə firmalarının xidmətindən istifadə edilir.

Beləliklə, müəssisənin təhlükəsizlik xidmətinin yaradılması müəssisənin həcmindən, onun əhəmiyyətindən, şəraitindən, imkanından və sair amillərdən asılı olur. Lakin təcrübə göstərir ki, müəssisələrin əksəriyyəti, xüsusilə xırda müəssisələr təhlükəsizlik xidmətlərini öz gücünə həyata keçirməyə üstünlük verirlər.

Müəssisədə təhlükəsizlik xidmətinin yaradılmasının məqsədi, vəzifələri və prinsipləri dövlətin qanunverici orqanları tərəfindən müəyyən olunur.

Azərbaycan Respublikası ərazisində yerləşən müəssisələr mülkiyyət formalarından asılı olmayaraq Azərbaycan Respublikasının qanunları ilə tənzimlənir.

Müəssisənin təhlükəsizlik xidməti fəaliyyətinin əsas prinsiplərinə aşağıdakılar aiddir: qanunçuluğu, insan və vətəndaşın hüquqlarını qorumaq, o cümlədən işə qəbul olunacaq əməkdaşların yazılı razılığı ilə onlar haqqında məlumat toplamaq; şəxsi və ailə sirrinə hörmət etmək; avtomatlaşdırılmış informasiya sisteminin yaradılması və istifadə edilməsi, xəbərdarlıq tədbirlərinin üstünlük təşkil etməsi; dövlətin hüquq-mühafizə orqanları ilə müəssisənin təhlükəsizlik xidmətinin qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərməsi və s.

Müəssisənin təhlükəsizlik xidmətinin yaradılmasının məqsədi müəssisəni kriminal rəqabətdən qorunmaq üçün fəaliyyət göstərməkdir. Bu xidmət müəssisəyə ziyan vuran kriminal rəqabətin metodlarını öyrənməli, qanunçuluğa və işgüzar etikaya uyğun gəlməyən əməlləri araşdırmalı və toplanan məlumatları lazımı yerlərə çatdırmalıdır.

Müəssisənin təhlükəsizlik xidmətində fəaliyyət göstərən əməkdaşların sayı istehsalın miqyası, axtarış və mühafizə vəzifəsinin yerinə yetirilməsinə olan tələbatdan asılı olaraq müəyyənləşir. Dövlət orqanları müəssisədə bu sahədə fəaliyyət göstərən əməkdaşların sayına nəzarət edir. Çünki təhlükəsizlik xidmətində işləyənlərin sayının həddindən çox olması da məqsəduyğun deyil və onların sayı müəssisənin ümumi işçi heyətinin müəyyən olunmuş faizindən artıq olmamalıdır.

Mühafizənin məqsədi aşağıdakı xarakterli olmalıdır: vətəndaşların həyatını və sağlamlığını müdafiə etmək; mülkiyyətçilərin əmlakını, o cümlədən onların daşınmasını mühafizə etmək; mühafizə və yanğın siqnalizasiyasını qurmaq və onun istifadə olunmasını təmin etmək; texniki və yanğın təhlükəsizliyinə riayət edilməsi haqqında müəssisənin əməkdaşlarına məsləhətlər vermək və s. Qanunla ayrı-ayrı adamların şəxsi həyatı, siyasi və dini əqidəsinə görə məlumat toplanması qadağandır.

Müəssisənin təhlükəsizlik xidmətinin əsas vəzifəsi aşağıdakılardır:

- ✓ müəssisəyə təhlükə törədən halları araşdırmaq və müəyyən etmək;
- ✓ kriminal rəqabətdən dəyən zərərin vaxtında qarşısının alınması;
- ✓ fiziki şəxslərin və social qrupların kriminal rəqabət metodlarından istifadə etmələrinin qarşısının alınması;
- ✓ kriminal rəqabətin nəticələrini minimuma endirmək.

Müəssisənin təhlükəsizlik xidmətinin əsas istiqamətləri aşağıdakılardır:

- ✓ müəssisə rəhbərinin və əməkdaşlarının fiziki təhlükəsizliyini təmin etmək;

- ✓ kollektivi kriminal ünsürlərdən təmizləyib əlverişli psixoloji mühit yaratmaq;
- ✓ müəssisənin maddi dəyərlərini və maliyyə vəsaitlərini qoruyub saxlamaq;
- ✓ müəssisənin imicini qaldırmaq və s.

İnformasiya siyasi, sosial-iqtisadi proseslərə güclü təsir göstərir. İnformasiyadan geri qalan dövlətin sosial-iqtisadi inkişaf əldə etməsi mümkün deyil.

Buna görə də Azərbaycan dövləti dünya birliyində mövqeyini möhkəmləndirmək üçün informasiya proqramını hazırlayır və həyata keçirir.

İnformasiya beynəlxalq sahədə əməkdaşlığın vacib sahələrindən biridir. Beynəlxalq aləmdə ölkənin siyasi, iqtisadi tələbatını nəzərə alaraq informasiya strukturları yaradılır. Bunlardan biri müəssisələrin təhlükəsizlik xidməti orqanları və digər qurumlarıdır.

İnformasiya vasitəsilə insanlar, eyni zamanda müəssisələr qlobal və regional səviyyədə baş verən iqtisadi və siyasi prosesləri dərk edir.

İnformasiya gərgin zehni əmək, işgüzarlıq və hətta həyat tərzində intizamlılıq yaradır. Güclü informasiya sistemi yaradan dövlət özünün milli təhlükəsizliyini təmin edir, informasiyaya yiyələnmə bilməyən cəmiyyət dünyanın siyasi və iqtisadi proseslərindən geri qalır. İnformasiya cəmiyyət üzvlərinin siyasi və iqtisadi mədəniyyətini və intellektual səviyyəsini yüksəldir.

Geosiyasi üstünlük İntellektual informasiya ilə möhkəmləndirilir. İnformasiyanın köməyi ilə müəssisəyə təhlükə törədən rəqiblərin gücü zəiflədir və müəssisə gözlənilən təhlükənin qarşısını almağa hazır olur. Bu isə müəssisənin təhlükəsizliyinin təmin olunmasında əsas amillərdən biridir.

İnformasiya xarici iş adamlarının ölkəyə gəlməsinə şərait yaradır. Onun vasitəsi ilə elm və texnika sahəsində əldə edilən nailiyyətlər öyrənilir. Bunun Azərbaycanın milli müəssisələrinin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin edilməsində çox böyük əhəmiyyəti vardır.

Birincisi, xarici iş adamlarının təşkil etdiyi müəssisələrin texnikası və texnologiyasının yerli müəssisələrininkindən yüksək olması və onların istehsalının elmi təşkilinin üstünlüyü sirr deyil. Deməli, informasiyanın köməyi ilə xarici iş adamları Azərbaycana nə qədər çox gələrsə, yerli sahibkarların onların texnikasını, istehsalı daha yaxşı təşkil etmək təcrübəsini öyrənmək imkanı çoxalar.

İkincisi, xarici müəssisələrin sahibkarları ilə rəqabətə girmək çətindir. Çünki onların texniki təchizatı yüksək olduğundan orada istehsal olunan əmtəənin fərdi dəyəri ictimai dəyərdən aşağı olur. Bu isə müəssisənin müflisləşməsinə təsir göstərən əsas amildir. Belə

bir şəraitdə yerli sahibkarlar onlarla eyni səviyyədə olmağa can atacaqlar. Bu həm müəssisənin, həm də Azərbaycanın iqtisadiyyatını stimullaşdıran amildir.

Beləliklə, müasir informasiya sisteminin formalaşması və inkişafı Azərbaycanın milli və iqtisadi, o cümlədən yerli müəssisələrin iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasının istiqamətlərindəndir. Müəssisə hər bir dövlətin milli iqtisadiyyatının ilk özəyidir. Ölkənin iqtisadiyyatının inkişaf səviyyəsi milli müəssisələrin inkişaf səviyyəsindən və onun iqtisadi təhlükəsizliyinin təmin olunmasından çox asılıdır.

Bunu nəzərə alaraq Azərbaycan Respublikasının Milli Məclisi «İnformasiya, informasiyalaşdırma və informasiyanın mühafizəsi haqqında» 3 aprel 1998-ci ildə qanun qəbul etmişdir.

Qanunda deyilir: «İnformasiya bazasında milli təhlükəsizlik təmin edilməlidir».

Müəssisələrin iqtisadi, o cümlədən informasiya təhlükəsizliyi Azərbaycanın milli və iqtisadi təhlükəsizliyinin tərkib hissəsi olduğundan bunlar haqqında ayrıca hüquqi qanunlar qəbul etməyə ehtiyac yoxdur. Ona görə də müəssisənin informasiya təhlükəsizliyi yuxarıda adı çəkilən və digər qanunlarla tənzimlənir.

İnformasiya - təhlil funksiyasının bu problemin həllində özünəməxsus əhəmiyyəti vardır.

Bu vəzifəyə aşağıdakılar daxildir:

- müəssisənin mühafizəsinin səviyyəsini səciyyələndirən informasiyaları toplamaq və sistemləşdirmək;
- informasiyanın kənara çıxması nəticəsində müəssisəyə dəyən zərərin imkanını müəyyən etmək;
- informasiyanın müəssisənin təhlükəsizliyinə təsirinin etibarlılığını müəyyən etmək;
- müəssisənin əməkdaşları içərisindən sənaye cəsusluğunda iştirak etmə imkanı və ehtimalı və s.

Təşkilatı funksiyaya aparılan işin məxviliyinin təmin edilməsi, istehsalın quruluşu və kommersiya sirlərinin saxlanması zəruriliyi, biznesin müdafiəsi üçün tətbiq olunan vasitələr və başqaları daxildir.

Zəruri funksiyaya əməkdaşları müəssisənin təhlükəsizliyinin təmin olunması haqqında informasiya ilə məlumatlandırmaq, informasiya almaq, müəssisənin sirlərini saxlamaq mədəniyyətini təbliğ etmək, əməkdaşlara fərdi müdafiəni təşkil etmək vasitələrini öyrətmək və başqaları aiddir.

Müəssisənin təhlükəsizlik xidmətinin vəzifələrindən biri də qəbul olunmuş qərar və qanunların necə reallaşmasına nəzarət etmək və onun səmərəliliyini qiymətləndirməkdir.

Müəssisə ona təhlükə törədən amilləri zərərsizləşdirmək məqsədilə etibarlı adamlardan ibarət sosial qruplar yarada bilər. Bu qruplar daim fəaliyyət göstərməli və onun tərkibinə müəssisənin rəhbəri, məsul şəxslər, mütəxəssislər və digərləri daxil olurlar.

Müəssisənin təhlükəsizliyi ilə əlaqədar olan bütün problemlər həmin qrupun iclaslarında müzakirə olunur və müvafiq qərarlar qəbul edilir.

Müəssisənin təhlükəsizlik xidməti sistemi bir neçə əsas bölmələri özündə birləşdirir.

Bunlar axtarış, mühafizə, texniki, informasiya və analitik bölmələrdir. Bunlar arasında səlahiyyətlər bölgüsü aparılır və hər birinin vəzifələri və xidmətin istiqamətləri müəyyənləşdirilir. Bu bölmələrin hamısının məqsədi bir istiqamətə müəssisənin iqtisadi təhlükəsizliyini təmin etməyə yönəldilir.

Axtarış bölməsi müəssisə sənaye cəsusluğu obyektinə çevrilən zaman təşkil olunur və onun əsas vəzifəsi müəssisə üçün təhlükə yaradan amili axtarıb tapmaq və müvafiq strukturlara dürüstləşdirilmiş məlumat verməkdən ibarətdir.

Bu bölmə aşağıdakı vəzifələri həyata keçirir:

- müəssisənin şübhələndiyi fiziki şəxslərin və sosial təşkilatların yoxlanması;
- müəssisənin təhlükəsizliyinə təhlükə törədə bilən bəzi əməkdaşları, müəssisənin müştərilərini, onun yaxınlarında yaşayan adamları öyrənmək;
- müəssisənin rəqibi olan müəssisələrə aid xüsusi tədbirlər işləyib hazırlamaq və aidiyyəti olan subyektlərə çatdırmaq.

Bu bölmə təhlükəsizlik xidmətinin digər bölmələri ilə qarşılıqlı əlaqədə fəaliyyət göstərir.

Mühafizə bölməsi kənar adamların müəssisəyə daxil olmasını məhdudlaşdırmaq zərurəti yarandıqda, müəssisədə olan maddi dəyərlərin və yaxud maliyyə vəsaitlərinin qorunması problemi olanda yaradılır. Mühafizə bölməsinin funksiyalarına binanın, qurğuların, mənzillərin mühafizəsi, müəssisənin rəhbərlərinin, bəzi əməkdaşların mühafizəsi, bəzi yüklərin daşınmasının buraxılış rejiminin qaydalarının işlənilib hazırlanması və onların təhlükəsizliyinin təmin edilməsi daxildir.

Bu bölmədə mühüm vəzifələrdən biri müəssisəyə gələnlərin qeydiyyatını aparmaq üçün xüsusi jurnalların tərtib edilməsi, buraxılış və rəqəblərinin verilməsi, növbətçiliyin təşkil edilməsidir.

Texniki bölmə müəssisədə iqtisadi təhlükəsizliyi təmin etmək məqsədilə texniki vasitələrdən istifadə tələbatı olan zaman yaramır. Müasir dövrdə texniki vasitələrdən istifadə etmədən müəssisənin iqtisadi təhlükəsizliyini təmin etmək qeyri-mümkündür. Texniki bölmə bir qayda olaraq aşağıdakı funksiyaları yerinə yetirir: müəssisənin müdafiə sisteminin mühəndis- texniki və texniki tərəfinin işlənilib hazırlanması; müəssisənin sifariş əsasında təhlükəsizlik sistemini təmin edən texniki vasitələrin quraşdırılması və onlardan istifadə qaydalarının öyrənilməsi.

İnformasiya bölməsi müəssisənin təhlükəsizliyinin təmin edilməsinə aid olan məlumatların çox olduğu və onların təhlil edilməsinin mürəkkəb olduğu bir şəraitdə yaranır. Bu bölmə biznesin müdafiəsi üçün əhəmiyyət kəsb edən informasiyaları toplamaq, qorumaq və işləyib hazırlamaq, müəssisənin təhlükəsizlik xidmətinin informasiya sisteminin proqramını işləyib hazırlamaq və onları həyata keçirmək işlərini görür.

Analitik bölmə müəssisənin təhlükəsizliyi üçün mürəkkəb şərait olduqda, eyni zamanda müəssisə kriminal rəhbərin obyektinə çevrildikdə yaranır. Onun əsas vəzifələri aşağıdakılardır: biznesin müdafiə konsepsiyasını və strategiyasını işləyib hazırlamaq; müəssisənin təhlükəsizliyinin səviyyəsinin təhlili; kriminal rəqabət subyektlərini aşkara çıxarmaq; müəssisənin təhlükəsizlik xidməti bölmələrinin qarşısında duran vəzifələri müəyyən etmək və s.

Analitik iş sahibkarlığın müdafiəsi sahəsində modellərin qurulmasını tələb edir. Bu modellərdə aşağıdakı metodlardan istifadə edilir: informasiyanın, kommersiya sirlərinin kənara axması nəticəsində biznesə dəyən zərərin hesablanması metodu; kommersiya sirlərinin idarə olunması metodu: göstərilən modellərdən istifadə edilməsi metodu və s.